

Wolność wypowiedzi prasowej

Ewa Nowińska

Oficyna
a Wolters Kluwer business

monografie

Wolność wypowiedzi prasowej

Ewa Nowińska

W serii ukazały się również:

Andrzej Matlak

**Charakter prawny regulacji dotyczących
zabezpieczeń technicznych utworów**

Janusz Barta, Ryszard Markiewicz

Telewizja interaktywna a prawo autorskie

Andrzej Matlak

Prawo autorskie w społeczeństwie informacyjnym

Marek Świerczyński

Delikty internetowe w prawie prywatnym międzynarodowym

Magdalena Krekora

Rynek leków a własność intelektualna

Arkadiusz Michałak

**Ochrona tajemnicy przedsiębiorstwa
Zagadnienia cywilnoprawne**

Janusz Barta, Ryszard Markiewicz

**Oprogramowanie *open source* w świetle prawa
Między własnością a wolnością**

Wojciech Kowalski

Nabycie własności dzieła sztuki od nieuprawnionego

Rafał Marcin Sarbiński

Utwór fotograficzny i jego twórca w prawie autorskim

Agnieszka Kubiak-Cyrul

Dobra osobiste osób prawnych

Wolność wypowiedzi prasowej

Ewa Nowińska

Oficyna
a Wolters Kluwer business

monografie

Redaktor prowadzący:
Ewa Fonkowicz

Wydawca:
Marcin Skrabka

Skład, łamanie:
MakPrint

© Copyright by
Wolters Kluwer Polska Sp. z o.o., 2007

ISBN 978-83-7526-489-0
ISSN 1897-4392

Wydane przez:
Wolters Kluwer Polska Sp. z o.o.

Redakcja Książek
01-231 Warszawa, ul. Płocka 5a
tel. (022) 535 80 00
31-156 Kraków, ul. Zacisze 7
tel. (012) 630 46 00
e-mail: ksiazki@wolterskluwer.pl

www.wolterskluwer.pl
Księgarnia internetowa www.profinfo.pl

Spis treści

Wykaz skrótów	9
Wprowadzenie	11
I. Wolność wypowiedzi	15
1. Uwagi ogólne	15
2. Historyczny rozwój gwarancji prawnych wolności wypowiedzi	18
3. Ochrona wolności wypowiedzi w Konwencji Rady Europy o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności	19
II. Wolność wypowiedzi w Konstytucji RP z 1997 r.	33
1. Wolność prasy w rozumieniu art. 14 Konstytucji	33
2. Wolność wyrażania poglądów - art. 54 Konstytucji	37
3. Wolność wypowiedzi jako zasada ustrojowa a cenzura prewencyjna	41
4. Wolność wyrażania poglądów a cenzura prewencyjna. Próba interpretacji ust. 2 art. 54 Konstytucji	42
III. Wolność wypowiedzi w ujęciu przepisów ustawy Prawo prasowe	47
1. Wolność wypowiedzi jako zasada	47

2. Obowiązki dziennikarza w świetle zasady wolności wypowiedzi	50
2.1. Obowiązki dziennikarza wskazane w art. 10 Prawa prasowego	50
2.2. Wymóg szczególnej staranności i rzetelności - art. 12 ust. 1 pkt 1 Prawa prasowego.....	56
2.3. Ochrona dóbr osobistych oraz interesów informatorów i osób, które zaufały dziennikarzowi	76
2.4. Zakaz prowadzenia ukrytej reklamy	79
2.5. Obowiązki dziennikarza relacjonującego postępowanie przygotowawcze i sądowe	87
2.5.1. Uwagi ogólne	87
2.5.2. Relacje dziennikarskie z postępowania przygotowawczego i sądowego w przepisach Prawa prasowego	89
2.5.3. Dostęp do akt sprawy	105
2.5.4. Odpowiedzialność za treść relacji	108
2.6. Obowiązek autoryzacji	114
2.6.1. Uwagi ogólne	114
2.6.2. Zasady autoryzacji tekstu	118
2.7. Tajemnica zawodowa dziennikarzy	127
2.7.1. Uwagi wprowadzające	127
2.7.2. Przedmiot tajemnicy zawodowej dziennikarzy	128
2.7.3. Ochrona dziennikarskiej tajemnicy zawodowej w postępowaniu przed organami wymiaru sprawiedliwości	134
IV. Problem ochrony dóbr osobistych a materiały prasowe	139
1. Uwagi ogólne	139
2. Dobre imię (cześć)	141
3. Prawo do prywatności	145

4. Sfera prywatności osób prowadzących działalność publiczną	149
5. Prawo prasowe a prawo do prywatności	153
6. Prawo do wizerunku	163
V. Między krytyką a oszczerstwem	179
1. Granice dozwolonej krytyki	179
2. Satyra i karykatura	185
VI. Źródła pozyskiwania i korygowania informacji	193
1. Obowiązek udzielania prasie informacji - ograniczenia	193
2. Podmioty zobowiązane do udzielenia informacji wskazane w Prawie prasowym	204
3. Pracownik jako źródło informacji	205
4. Prowokacja dziennikarska jako źródło informacji	208
VII. Instytucja sprostowania i odpowiedzi	217
VIII. Sądowe zabezpieczenie materiałów prasowych	229
1. Uwagi ogólne	229
2. Zabezpieczenie w przepisach	231
3. Zabezpieczenie przeciw środkom społecznego przekazu w przepisach Kodeksu postępowania cywilnego	233
4. Zabezpieczenie w sprawach przeciwko środkom społecznego przekazu a art. 54 ust. 2 Konstytucji	239
5. Zabezpieczenie w orzecznictwie Europejskiego Trybunału Praw Człowieka	243
Zakończenie	249
Bibliografia	253

Wykaz skrótów

- AFP** – Agence France Press
ETPC – Europejski Trybunał Praw Człowieka
EWG – Europejska Wspólnota Gospodarcza
k.c. – ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. – Kodeks cywilny (Dz. U. Nr 16, poz. 93 z późn. zm.)
k.k. – ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny (Dz. U. Nr 88, poz. 553 z późn. zm.)
k.p. – ustawa z dnia 26 czerwca 1974 r. – Kodeks pracy (tekst jedn. Dz. U. z 1988 r., Nr 21, poz. 94 z późn. zm.)
k.p.a. – ustawa z dnia 14 czerwca 1960 r. – Kodeks postępowania administracyjnego (tekst jedn. Dz. U. z 2000 r., Nr 98, poz. 1071 z późn. zm.)
k.p.c. – ustawa z dnia 17 listopada 1964 r. – Kodeks postępowania cywilnego (Dz. U. Nr 43, poz. 296 z późn. zm.)
k.p.k. – ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks postępowania karnego (Dz. U. Nr 89, poz. 555 z późn. zm.)
KPP – Kwartalnik Prawa Prywatnego
KZS – Krakowskie Zeszyty Sądowe
MoP – Monitor Prawniczy
NJW – Neue Juristische Wochenschrift
NP – Nowe Prawo
NSA – Naczelny Sąd Administracyjny
ONZ – Organizacja Narodów Zjednoczonych
OSA – Orzecznictwo Sądów Apelacyjnych
OSN – Orzecznictwo Sądu Najwyższego
OSNC – Orzecznictwo Sądu Najwyższego. Izba Cywilna
OSNCP – Orzecznictwo Sądu Najwyższego. Izba Cywilna i Izba Pracy
OSNIC – Orzecznictwo Sądu Najwyższego. Izba Cywilna

OSNKW – Orzecznictwo Sądu Najwyższego. Izba Karna i Wojskowa

OSP – Orzecznictwo Sądów Polskich

OSPik Orzecznictwo Sądów Polskich i Komisji Arbitrażowych

OTK – Orzecznictwo Trybunału Konstytucyjnego

PAP – Polska Agencja Prasowa

PiP – Państwo i Prawo

PIPW – Prace Instytutu Prawa Własności Intelektualnej

PPH – Przegląd Prawa Handlowego

pr. aut. – ustawa z dnia 4 lutego 1994 r. o prawie autorskim i prawach pokrewnych (tekst jedn. Dz. U. z 2006 r., Nr 90, poz. 631 z późn. zm.)

pr. pras. – ustawa z dnia 26 stycznia 1984 r. – Prawo prasowe (Dz. U. Nr 5, poz. 24 z późn. zm.)

PUG – Przegląd Ustawodawstwa Gospodarczego

PWiOWI – Prace Wynalazczości i Ochrony Własności Intelektualnej

RPEiS – Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny

SN – Sąd Najwyższy

TPP – Transformacje Prawa Prywatnego

TGIP – Tribulan de Grande Instance de Paris

UJ – Uniwersytet Jagielloński

u.r.t. – ustawa z dnia 29 grudnia 1992 r. o radiofonii i telewizji (tekst jedn. Dz. U. z 2004 r., Nr 253, poz. 2531 z późn. zm.)

u.z.n.k. – ustawa z dnia 16 kwietnia 1993 r. o zwalczaniu nieuczciwej konkurencji (tekst jedn. Dz. U. z 2003 r., Nr 153, poz. 1503 z późn. zm.)

XMS – eXtended Memory Specification

ZNUJ – Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego

Wprowadzenie

Problematyka prawna związana z funkcjonowaniem szeroko rozumianej prasy nabiera coraz większego znaczenia. Wynika to z wielu przyczyn, w tym przede wszystkim ze wzrastającej roli społecznej mediów, ich rozbudowanej struktury tematycznej, wielości konkurujących ze sobą przedsiębiorstw medialnych.

Po 1989 r. otworzyła się przed prasą szansa funkcjonowania w strukturach państwa demokratycznego, z jego gwarancjami dotyczącymi zarówno wolności słowa, jak i swobody prowadzenia działalności gospodarczej. Powołano w tym czasie wiele nowych tytułów gazet, ustawa o radiofonii i telewizji umożliwiła funkcjonowanie prywatnym nadawcom. Powiększający się rynek prasowy wymusił konkurencję, która w oczywisty sposób stymuluje walkę o klienta (czytelnika, widza, słuchacza). W tym zakresie, jak wskazuje praktyka, wykorzystuje się różne metody, nie zawsze zgodne zarówno z duchem konkurencji, jak i z prawem. Trudno nie zauważyć, że zmieniona sytuacja ustrojowa dotyczy nie tylko wydawców i nadawców, także dziennikarze zostali włączeni w nurt walki konkurencyjnej. Równocześnie otrzymali do ręki „broń” o ogromnej sile rażenia: wolność słowa. Zafascynowani możliwościami stąd wynikającymi, zapomnieli – lub nie chcieli pamiętać – że zarówno ta, jak i inne wolności, mają swoje tak prawne, jak i etyczne granice. Nie jest to bowiem prawo „jednostronne”, to przede wszystkim prawo społeczeństwa do otrzymywania informacji.

Wolność, o której mowa w tytule, nie może być w państwie prawa – co jest zresztą oczywiste – absolutna. Próba zakreślenia jej granic pozwoli, choćby w ogólnych zarysach wskazać, co mieści się w tym pojęciu, a co poza nie wykracza. Ograniczeń poszukiwać należy w różnych gałęziach prawa, niewątpliwie jednak podstawowy zbiór zasad i reguł znajduje się w ustawie Prawo prasowe i w nierozzerwalnie z nią związanych aktach prawnych. Z tego względu zamieszczone w niniejszej pracy uwagi dotyczą wskazanej

powyżej regulacji, z koniecznym przywołaniem odpowiednich rozwiązań zawartych w innych ustawach.

Pozostawiając szczegółowy komentarz do wskazanej ustawy poza zakresem moich zainteresowań, pracę swoją poświęcę poniższym zagadnieniom. Na styku litery prawa i potrzeb praktyki rodzi się pytanie o granice wolności wypowiedzi prasowej. Aby odpowiedzieć na nie, nie wystarczy odwołanie się do ustawy, lecz konieczna jest znajomość systemu rozwiązań legislacyjnych wraz z ich teoretycznymi i filozoficznymi podstawami. Takie ujęcie przedmiotu sprawi, że zawarte w tej książce uwagi nie stracą, mam nadzieję, aktualności wraz ze zmianami w zakresie konkretnych rozwiązań prawnych. Nie pretenduję oczywiście do zaproponowania rozwiązań uniwersalnych, moim celem jest zebranie i próba podsumowania powstałych na tle obowiązujących przepisów trudności związanych z koniecznością interpretacji pojęć nieostrych, wyznaczających ramy wolności, czego skutkiem są rozbieżności stanowisk zarówno sądów, jak i przedstawicieli doktryny.

Wybór problematyki podyktowały także moje osobiste zainteresowania, do których w szczególności należy fenomen wolności wypowiedzi, która wiele obiecuje, znacznie mniej gwarantując. Obszerne opracowania tematyczne nie wyczerpują problematyki z nią związanej, gdyż nieustająco wzbogaca ją praktyka. Nadto, wiele kwestii nie może być rozwiązanych generalnie, odpowiednie oceny dyktują okoliczności konkretnej sprawy, stąd często w podobnych sprawach zapadają odmienne wyroki sądowe.

Oczywistą konsekwencją wolności wypowiedzi jest – w rozumieniu potocznym – brak cenzury. W świadomości wielu przedstawicieli prasy jej miejsce zajęło orzecznictwo sądów powszechnych, w szczególności w zakresie stosowania instytucji zabezpieczeń. Stąd do kwestii tych nawiązuję omawiając znaczenie, jakie – moim zdaniem – przypisać należy treści ust. 2 art. 54 Konstytucji, zakazującego stosowanie cenzury prewencyjnej.

O znaczeniu, jakie ustawodawca przypisuje prasie, świadczą przede wszystkim gwarancje w zakresie dostępu do informacji. Wprawdzie uchwalenie odpowiedniego aktu prawnego podyktowała konieczność realizacji przepisów Konstytucji, w której odpowiednie uprawnienia przyznano „każdemu”, jednakże w odniesieniu do prasy znacznie je rozszerzono. Wydaje mi się, że w tym zakresie problemem zasadniczym nie jest sam dostęp do informacji, lecz obowiązujące ograniczenia. Z tego względu właśnie one zostały przybliżone.

Niewątpliwie dla dziennikarzy istotny jest zakres ciążących na nich obowiązków, które w sposób oczywisty narzucają ograniczenia wolności

ich wypowiedzi. Ustawa Prawo prasowe mówi o tym, używając zwrotów nieostrzych, budzących liczne wątpliwości; rezultatem tego jest zmienne stanowisko Sądu Najwyższego w kwestii odpowiedzialności dziennikarskiej. Wiele zastrzeżeń budzą również zasady rządzące tzw. sprawozdawczością sądową. Sala rozpraw nieustająco cieszy się zainteresowaniem społecznym, nic zatem dziwnego, iż również prasa takie przekazy zamieszcza. Ustawa niektóre problemy z tym związane reguluje, pozostawiając jednak szereg niejasności. Z takimi materiałami prasowymi związane jest tzw. dziennikarstwo śledcze czy prowokacja, które oczywiście nie są wolne od ograniczeń. Także i tę problematykę postaram się przybliżyć.

Nie mniej ważne znaczenie ma ochrona dóbr osobistych podmiotów cieszących się zainteresowaniem mediów. Jest to niewątpliwie nie dający się wyczerpać problem prawny o szczególnym dla prasy znaczeniu. Próba przedstawienia wątpliwości, jakie wywołują odpowiednie regulacje ustawowe, nie przyniosła – bo i nie mogła – gotowych rozwiązań. Mam jednak nadzieję, że zasygnalizowałam istotne problemy.

Ostatnimi czasy wiele kontrowersji powstało wokół instytucji sprostowań i odpowiedzi; stały się także przedmiotem rozważań Trybunału Konstytucyjnego. W tym zakresie również istnieje konieczność nowelizacji przepisów, aby choć w części odpowiadały rzeczywistym wymaganiom społecznym.

Wyjątkowa aktualność podejmowanych w tej pracy zagadnień oraz konieczność uwzględnienia w niej najnowszych propozycji rozwiązywania spraw spornych, wymaga oparcia się nie tylko na materiale zawartym w aktach prawnych, orzecznictwie, czy publikacjach naukowych. Konieczne staje się także sięgnięcie w szerokim zakresie do materiałów prasowych. Dodatkowym uzasadnieniem takiego zabiegu może być w tym przypadku i ta okoliczność, że z reguły wyszły one spod pióra tych, których problematyka wolności wypowiedzi dotyka bezpośrednio, czyli samych dziennikarzy.

Raz jeszcze chciałabym podkreślić, iż tematyka pracy nie pretenduje do wyczerpania poruszanej problematyki. Moim celem było zaakcentowanie węzłowych zagadnień związanych z wypowiedzią prasową i jej ograniczeniami, wynikającymi przede wszystkim z przepisów ustawy Prawo prasowe.